

KOMUNIKAZIOAREN NORABIDE BERRIAK DIKTADURAREN OSTEAN (1975-95)

Euskal Herriko prentsan izandako
aldaketak

TXEMA RAMIREZ

1 975eko apirilak 26: Franco jeneralak salbuespen-egoera ezarri zuen Bizkaian eta Gipuzkoan. 1995eko apirilak 19: ETAk José María Aznar Espainiako oposizioburuaren aurkako atentatua burutu zuen; ezerezean gelditu zen ekintza. Gertaera bi hauen artean hogeitun urteren aldea dago. Biek izan zuten isla handia Euskal Herriko mezubideetan. Baina jazoerok hedatu zituzten sistema informatiboak arras ezberdinak ziren.

1975ean Francisco Francoren diktadurak bere mende zituen mezubide guztiak: prentsa, irrati eta telebista. *Mugimenduak* hiru egunkari zituen Euskal Herrian: *La Voz de España* eta *Unidad* Donostian eta *Hierro* Bizkaian. Irrati-emisora guztiek bat

egin behar zuten egunero, nahitaez Espaniako *Radio Nacional*-ekin ohiko *parte*a emateko. TVE telebista-kate bakarra zen garai haietan. Beraz, sistema autoritario bati dagokion egoera zen hura, ez baitzegoen ez adierazpen-askatasunik, ezta informazio-askatasunik ere. Sistemak eskaintzen zituen zirriki-tuak oso estuak ziren. Zeuden apurrak 1966an onartu zen Prentsaren legean (*Fraga legea*) azaltzen ziren. Diktaduraren amaieratik gertu egon arren, 1975ean frankismoak komunikabideei ezartzen zien kontrola erabatekoa zen, bere esku zituen neurriak ugari baitziren (zentsura zuzena, zigor administratiboak...).

1995ean eskaintza informatiboa oso ugaria da. Inoiz baino egunkari, irrati eta telebista-kate gehiago ditugu eskueran. Prentsa, informazio eta adierazpen-askatasunak 1978ko Konstituzioan (20. artikulua) ofizialki onartzen diren eskubideak dira. Gaurko egoera duela hogeituro urtekoarekin parekaezina baldin bada ere, Euskal Herrian dagoen sistema informatiboak baditu gabezia eta hutsune franko. Batzuk espezifikoak dira (zenbait egitura informatiboren ahultasuna, adierazpen-askatasunaren aurkako erasoak...), baina beste asko orokorrak (talde multimedien nagusitasuna, aniztasun informatiboaren murrizketa...).

Egun, merkatu-legea jainko bakarra dugu. Teknologiak ideien erreinua alboratu eta ordezkatu du. Teknologiak eta merkatuak banaezinezko binomioa osatu dute, armonia ezin hobean dantza egiten duen bikotea.

Artikulu honen helburuak honako hauek dituzue:

- Bi hamarkada hauetan eta komunikazioaren esparruan izan diren aldaketak azaldu, dagokien testuinguruan lekutu eta interpretatu.
- Euskadiko prentsak hogeituro urteotan hartu dituen portaera eta norabide berriak berrikusi eta aztertu, beti ere kazetaritza-irizpideak erabiliz.
- XXI. mendeari begira, Euskal Herriko sistema informatiboan nagusituko diren ildo nagusiak ezagutu, ahal dugun neurrian, jakina.

BI HAMARKADA KOMUNIKAZIOAREN ESPARRUAN

HOGEI URTEREN BUELTAN

Franco hil aurreko eta osteko hilabeteak istiluz betetako egunak izan ziren Euskal Herrian. Salbuespen-egoera ezarri ondoren, errepresio latza zabaldu zen gure auzo, herri eta hiri nagusienetara. Basauri eta Martutenen zeuden preso sozialak tokiz aldatu zituzten, egun haietan polizia atxilotutako pertsonak kokatu ahal izateko. Diktadoreak azken hatsa bota aurreratik, astia izan zuen Juan Paredes Manot (*Txiki*) eta Angel Otaegi euskal herritarrak eta hiru FRAPkideren heriotza-zigorrrak sinatzeko eta betearazteko (75/IX/27). Zendu ondoren (75/XI/20) hasiera eman zitzaion luzea bezain istilutsua gertatu den *trantsizio politikoa* deitutako garaiari.

Egoera aldakor hartan, erreakzioak eta ekimenak egun batetik bestera gauzatzen ziren. Espainian, *El País* egunkaria (1976) izan zen diktaduraren ondoren jaio zen lehen kazeta demokratikoa. Euskal Herrian beste hainbeste gertatuko zen 1977an, *Deia* eta *Egin* egunkarien sorrerarekin. Sei urte beranduagokoa da ETB (1983).

Bizkitartean, euskal gizartea *burbur*-ean zegoen. Amnistia aldarrikatzen zuten manifestazioak, langileen protestak eta ekintza armatuak ia egunero eta nonnahi gertatzen ziren. Erreforma politikoak ez zituen euskal herritar gehienen asmoak eta gogoak asetu, eta horren lekuko izan zen liskarrez beteriko hamarkada (75-85).

Erreforma politikoak instituzio aldaketa ugari ekarri zuen. Egoera politiko berri honetara egokitu ez izanak hainbat egunkariren desagerpena eragin zuen, dela eredu enpresarial zaharkituari eutsi ziotelako, dela politikoki joko-zanpo geratu zirelako: *Norte Express* (1982), *Hierro* (1983), *La Gaceta del Norte* (1984 eta 1987), *La Voz de España/Euskadi* (1985), *Pensamiento Navarro*,...

Azken hamar urteotan, berriz, bestelako baloreak gailendu dira bai mundu zabalean baita Euskal Herrian ere. Azkenengo

sei urteotan batik bat —1989an Berlingo murrua erori (?) edo bota zutenetik—, honako hiru hauek izan dira Bernardo Diaz Nosty-ren aburuz (1994:12) garai berri hau definitzen duten faktoreak: krisi ideologikoa, teknologiaren nagusitasuna eta Estatu demokratikoaren krisia. Mezubideak ez dira errealtate honetatik landa egon. Are gehiago, aipatu adituaren iritziz (Bernardo Diaz Nosty, 1994:17) komunikabideek zerikusi zuzena dute *eredu sozial eta politiko berri* honen eraikitzean. Ideien gainbehera honek ekarri digu, besteak beste, merkatu-baloreen garaitasuna eta esparru ideologikoen murrizketa, aukera posible bakarra balore kontserbadoreen eta modernitate *light*-aren artekoa izango balitz bezala

Teknologiak, eta bere inguruan osatu den diskurtsoak, liliaturarik dauka euskal gizartea. Ordena, progresoa, integrazioa, eraginkortasuna, produktibitatea, sinergia, baliabideen optimizazioa, interaktibitatea, konforta eta seguritatea/kontrola bezalako baloreak (B. Diaz Nosty, 1994:18) ate azpitik gure egongelarraino egunero sartzen ari diren elementuak dira.

Bestalde, azkenaldion bizitza politikoa ziprirtindu duten ustelkeria kasuek deskonfidantza eta etsipena hedatu dute herritarren artean. Teknologiaren azkartasunaren aurrean, Administrazioa inoiz baino motelagoa, ustelagoa eta zaharkituagoa agertu da.

Testuinguru honetan, mezubideek berebiziko garrantzia bereganatu dute, hala *star system* berriaren egituraketan, nola *eredu sozial eta politiko berriaren* legitimazioan. Filosofia honen ondorioz, arian arian, denok gara, apur bat, *gutxiago herritar* eta *gehiago kontsumitzaile*.

Enpresa-eredu berria ere sortu da enpresa informatiboetan, zerbitzu multimedietan oinarritzen den modeloa; hau da, talde berak bere aginpean ditu egunkariak, irratiak eta telebistakateak. Eredu berri honek adierazpen-askatasunean izan ditzakeen ondorioak oso larriak dira. Horretaz oharturik, hainbat aditu azaldu dira (ideologia guztietakoak gainera) fenomeno honen kontrola eskatuz. Armand Mattelart soziologo frantziar ezaguna, esaterako, argi romintzo da gai honi buruz (1993:6).

Bereustez, *komunikazioa hain da garrantzitsua ezin dela merkaturaren logikara abandonatu*. Mattelartt-en aburuz, gizarte zibilak dagokion protagonismoa berreskuratu behar du.

Euskal Herriko panorama informatiboa ere asko aldatu da hogeitun urteotan. 75-85 hamarkadako urteak gora-behera politiko eta ekonomiko ugariz osatutakoak izan baziren (krisi ekonomikoa, aldaketa politikoak, erakundetze-prozesua, autonomi-estatutuak...), azkenengo hamar urteotan gailendu den eredu komunikatibo berria eta komunikazioaren kontsumoak Euskal Herrian izan duen hazkundera nabarmentzen dira, besteak beste.

KOMUNIKAZIOAREN KONTSUMOA

Komunikazioaren kontsumoari dagokionez, Euskal Herria maila onean kokatu izan da beti, Europako batezbestekoare n azpitik, baina Espainiako emaitzak dezente gaituz (ik. 1 grafikoa), batez ere egunkarien irakurketari eta irratia-entzuketari dagokienez (azken datu hau, batez ere, Euskal Autonomi Elkartearen).

1 grafikoa

Komunikazioaren kontsumoa egunero (%). 1992

	Espainia	E.A.E.	Nafarroa
Egunkariak	33,6	55	45,3
Aldizkariak	57,9	56,7	44,9
Iratia	52,4	61,8	49,3
Telebista	89,5	86	83,1
Zinema (*)	6,3	7,7	9,1
Bideoa	5,6	5,1	4,1

(*) Aurreko astean

- Iturria: Estudio General de Medios (1992)
- Egileak landutako koadroa.

Liburuen erosketari dagokionez ere, Euskal Herrian, Espainian baino gehiago erosten direla aipatu behar da (% 43,5 eta % 37, hurrenez hurren), nahiz eta kasu honetan madrildarrak eta kataluniarrak gure aurretik ibili (% 54,3 eta % 46, hurrenez hurren). Aurreko koadroan dagerrenez, euskaldunok, espainiarrak baino telebista eta bideo gutxiago ikusten

dugu. Zinemari dagokionez, berriz, beraiek baino sarriagotan goazela antzematen da (Nafarroan batez ere).

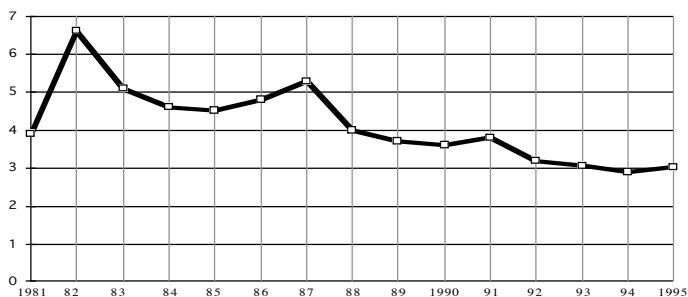
Kultura ekipamenduei dagokienez ere, hau da, euskal etxeetan ditugun musika-kate, argazki-kamara, bideo-kamara, ordenagailu, disko trinko (*compact*), telebista eta irrati-aparailuei dagokienez, EAEko datuak Espainiakoak baino altuagoak dira. Ezin gauza bera esan, ordea, Nafarroari dagokionez¹.

Ramon Zallo EHUko katedradunak emandako datuen arabera (1994:381), 1992an EAEko kultura-arloko produkzio osoa 78.107 milioi pezetakoa izan zen (gutxi gora-behera). Bertan, argitaldarek, industria fonografikoak, prentsak, irratiak, telebistak eta ikus-entzunezko azpisektoreak eragindako ekoizpena sartzen zen. Kopuru hau gaur egun, Hego Euskal Herrirako (EAE gehi Nafarroa) 100.000 miloi inguruan koka daiteke.

Kultura Sailaren aurrekontuak aztertzen badira, nabaro gelditzen da azken urteotan gizarte gastuek Euskal Herrian —beste hainbat herritan gertatu bezalaxe— izan duten beherakada. Eusko Jaurlaritzak osatu zenetik gaurdaino, Gasteizko Gobernuak kulturaren inbertitua duen dirutza gero eta ttipiagoa izan da, beti ere EAEko aurrekontuekin alderatuz gero (ik. 2 grafikoa). Edozein herritan datu hau kezagarria izanik, are gehiago gurea bezalako nazioan.

2 grafikoa

Kultura Sailaren aurrekontuen bilakaera (%) EAEko aurrekontuekin alderatuta

- Iturria: Eusko Jaurlaritzako aurrekontuak
- Egileak landutako grafikoa

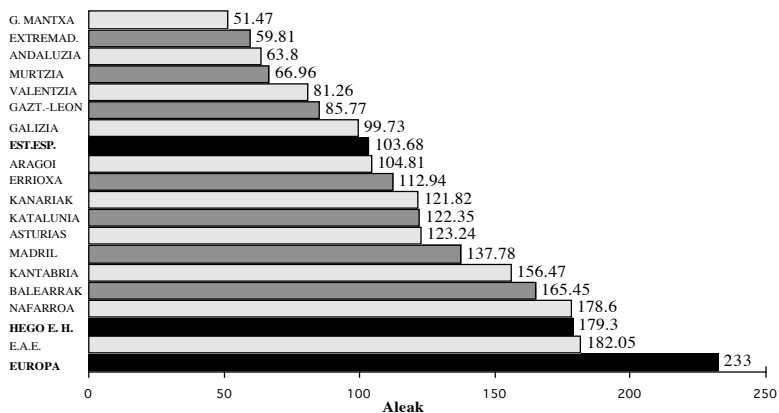
PRENTSAREN GARAPENA: AUTORITARISMOTIK TALDE MULTIMEDIEN NAGUSITASUNERAINO

HEGO EUSKAL HERRIKO DATUAK

Lehen aurreratu legez, Hego Euskal Herria beti ibili da hogeitau urteotan tropelaren buruan, Estatu espainoleko beste herriekin alderatuz, bai hedapen-indizeari dagokionez², baita irakurle-kopuruari dagokionez ere. EGM (Estudio General de Medios) eta OJD (Oficina de Justificación de la Difusión) erakundeek halaxe konfirmatzen dute urtero kaleratzen dituzten buletinaren eta estatistiken bidez. Beste hainbeste gertatzen da CIES enpresak Hego Euskal Herrirako eskaintzen dituen emaitzekin.

3 grafikoa

Hedapen-indizeak komunitate autonomoka eta Europan.1993

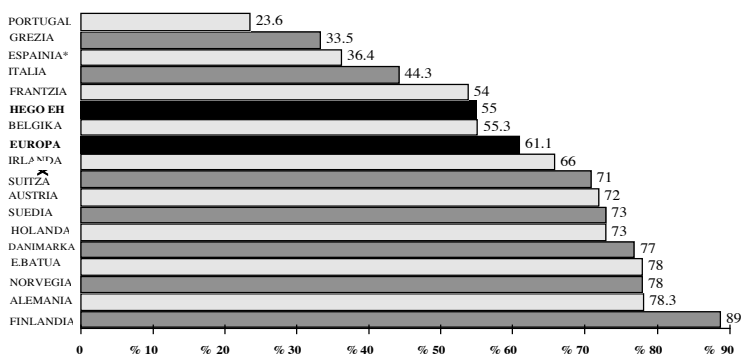
- Iturria: 1994ko OJDren buletinak. Erakunde honek ikuskatzen ez dituen egunkarien kasuan, Fundescok egindako estimazioa hartu da.
- Egileak landutako grafikoa.

Goiko irudian ikus daitekeenez (ik. 3 grafikoa), Euskal Autonomi Elkarte (EAE) Estatuko lehen komunitate autonomoa da hedapen-indizeari dagokionez (182 ale mila pertsonako). Jarraian Nafar Foru Komunitatea azaltzen da (178,6). Hego Euskal Herria bere osotasunean hartuta, hedapen-indi-

zea 179,3koa da. Europako indizetik (233) urrun samar gelditzen baldin bagara ere, argi dago beste komunitate autonomoak askoz urrutiago gelditzen direla. OJDk azkenengo urteotan kaleratu dituen estatistiketan, Gipuzkoa puntaren puntan azaltzen da beti (lehen herrialdea Estatu osoan). 1993an bere hedapen-indizea 210,8koa izan zen.

4 grafikoa

Prentsaren irakurleak (%) egunero Europan. 1992

(*) 1993ko datuak.

- Iturriak: Central Media / Zenith Worldwide, 1992 / Cies.
- Egileak landutako grafikoa.

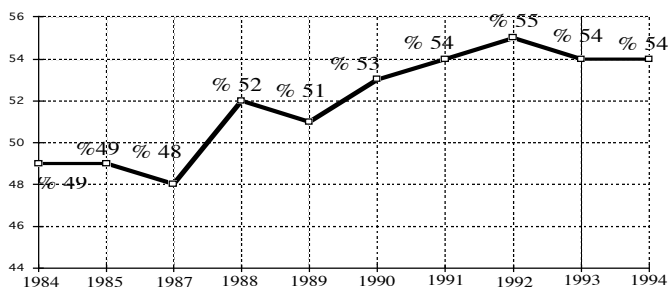
Azter ditzagun Europako datuok eta, zehazkiago, herri ba-koitzean prentsak duen irakurle-kopurua (ik. 4 grafikoa). Ber-tan ikus daitekeenez, Hego Euskal Herriko indizea (%55) Eu-ro-pako batezbestekoaren azpitik dago, Belgika eta Frantzia bezalako herrie-kin parekatuta. Gertakari bitxia antzematen da grafiko honetan. Estatu espainolean antzematen den bezala, Europan ere irakurzaletasuna handiagoa da Iparraldeko herrietan Hegoaldekoetan baino. Portaera honek azalpen ugari beharko lituzke, apika. Hona hemen pare bat: Iparraren eta Hegoaren artean dauden ezberdintasun ekonomikoak esparru honetan ere islatu izana eta Hegoaren eta Iparraldearen artean dagoen eguzki-orduen desoreka; hau da, zenbat eta Iparralderago jo (Norvegia, Finlandia), eguzki-ordu gutxiago eta, beraz, etxean irakurtzen gelditzeko aukera gehiago, eta Hegoaldeko herrietan —Portugal, Grezia, Espainia, Italia—, berriz, kalean

egoteko okasio gehiago. Bestalde, ezin da aipatu gabe utzi herri bakoitzean dauden kultura-ohiturek ere garrantzi handia dutela fenomeno berezi honen interpretazioan.

CIES erakundeak hamar urte baino gehiago daramatza EAeko eta Nafarroako komunikabideen portaerak eta audientziaren gora-beherak aztertzen. Argitara eman berri duen azken buletinetakoa baten arabera (1995), azken hamarkada honetan (1984-94) dezente igo da prentsa-irakurleen kopurua (ik. 5 grafikoa) Hego Euskal Herrian (bost puntu, %49tik 54ra). Ikerketa honen arabera, gaur egun 973.000 pertsonak irakurtzen dute prentsa egunero Araban, Bizkaian, Gipuzkoan eta Nafarroan. 1984an, irakurleak 789.000 ziren; beraz, ia 200.000 gutxiago (184.000 zehazki).

5 grafikoa

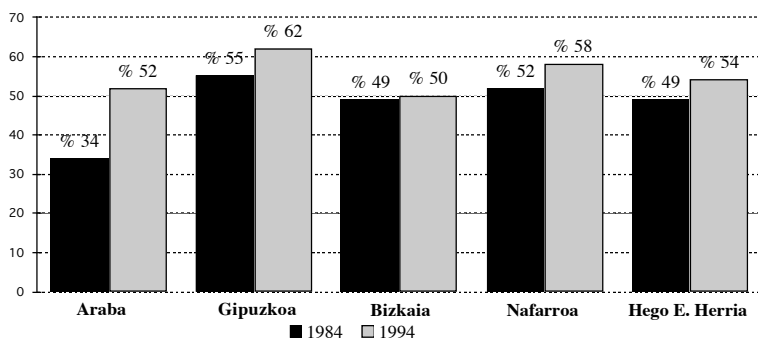
Prentsa irakurleak egunero (%) Hego Euskal Herrian. 1984-1994

- Iturria: Cies.
- Egileak landutako grafikoa.

Datu hauek lurraldeka aztertuz gero, ezberdintasun nabariak suma daitezke (ik. 6 grafikoa). Hazkunderik nabarmena Araban gauzatu da —ia 20 puntukoa— eta ttipiena Bizkaian (puntu bakar batekoa). Gipuzkoa eta Nafarroan, berriz, igoera sei eta zazpi puntukoa izan da. Gaur egun, beraz, lurralde ezberdinetan dagoen irakurzaletasun-indizeak nahiko berdintsuak direla esan daiteke, hamar urteotan dezente murriztu baitira diferentziak (hogeita bat puntukoa zena hamabikoa da orain).

6 grafikoa

Prentsaren irakurleak lurraldeka (%). 1984-1994

- Iturria: Cies.
- Egileak landutako grafikoa.

Lehenengo hamarkadari dagokionez (1975-1985) hainbeste daturik ez bada ere, esku artean ditugunekin ondorio argigarriak atera daitezke. Garai honetan, hedapen-indizeak nahiko egonkorrak izan ziren Euskal Herrian (125-131 baloreen artean). Gora-behera politiko eta ekonomiko ugariz betetako urteak izan arren, aldakuntza horiek ez ziren kioskoetan gehiegi nabaritu. Egia da egunkarien salmentetan fluktuazio handiak izan zirela, titulu dezente sortu eta desagertu baitziren garai hartan, baina, 7. grafikoan argiro ikus daitekeenez, batzuren gorakadak, beste batzuren beherakadekin kitatzen ziren, merkatuaren baloreak termino beretsuetan mantenduz. Lehen hamarkada honetan Euskal Herriak Espainiari ateratzen zion aldea jada garrantzitsua zen (50 puntu inguruko).

Bigarren hamarkada honetan, eta batik bat 1987az geroztik (ik. 5 grafikoa) hedapen-indizeak bost puntu gora joan dira Hego Euskal Herrian. Salmentei dagokienez, 1991n hasi zen gainbehera ekonomiko euskal prentsak ongi gainditu duela esan daiteke, irakurleen kopurua mantendu baitu (%54) azken hiru urteotan. Ezin gauza bera esan, ordea, publizitateak urte horietan euskal egunkarietan utzi dituen sarrerei buruz.

Datu adierazkor hauek ez datoz bat kazetagintzako zenbait profesionalen artean zabaldu diren uste okerrekin, beraiek prentsaren egoera eta etorkizunari buruz duten iritzia askoz beltzagoa baita normalean. Publizitateak 1992-1994 biurtekoan izan duen beheraldi nabarmenak izango du ziurraski zerikusirik sineste makur horrekin.

Bernardo Diaz Nosty-ren iritziz (1994:47), prentsan azken bi hamarkada hauetan izan diren aldakuntzak ulertzeko aldagai politikoak baino gehiago soziologikoak eta periodistikoak hartu behar dira kontuan. Honako hauek lirateke, bere ustez, garrantzizkoenak:

Aldagai soziologikoak

- Herritarron erosteko ahalmenak izan duen gorakada.
- Emakumeak lan-merkatuan lortu duen presentzia (garai honetan 3,5 puntu igo da Estatuan).
- Unibertsitate-biztanleriaren igoera (*baby-boom*-eko belaunaldia Unibertsitatara iritsi zaigu).

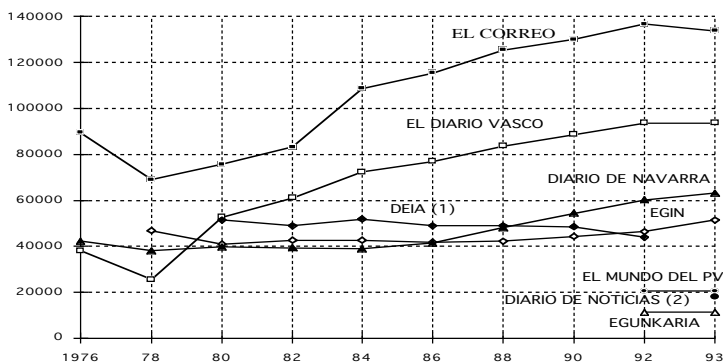
Kazetaritza aldagaiak

- Egunkariak eskaintzen dituzten estimulu eta promozio berriak (bideoak, liburuak, bilduma bereziak...)³.
- Kalitatearen hobekuntza (orrialde gehiago, kolorea, maketazio erakargarriagoak, infografia ...).
- Asteburuetan prentsaren kontsumoak izan duen hazkundera.

Aldagai hauek, batera jotzean, dezente handitu dute prentsaren kontsumoa. Era honetan, askoz hobeto ulertzen dira hogei urteotako mudantzak. Hurrengo urteei begira ez da aldakuntza handiegirik espero. Susperraldi ekonomikoaren datuak konfirmatzen badira, prentsaren kontsumoak igotzen jarraituko duela pentsa daiteke.

EGUNKARI GARRANTZITSUENEN JARRAIBIDEA

Gaur egun Hego Euskal Herrian kaleratzen diren egunkari-
riek izan duten ibilbideaz erreparatzeko 7. grafikora jo behar
dugu nahitaez. Hogei urteotan desagertu diren egunkarien
aipamenik ez dugu egingo, horixe baita José María Cami-

nos irakasleak monografiko honetan bertan idatzi duen
artikuluaren xedea.

7 grafikoa

Euskal prentsaren difusioa (salmentak). 1975-1995

(1) 1992az geroztik, egunkari honek ez du OJDren ikuskaritzarik pasa. Urte horri dagokion zifra Iparragirre Argitaletxeak emandakoa da.

(2) Zifra hau 1994ko urteari dagokio. Zeroa Multimedia argitaletxeak emandakoa da, oraindik egunkari honek ez baitu OJDren ikuskaritzarik pasa, ofizialki hala eskatu arren.

- Iturria: OJDko Buletin Ofizialak.
- Itxaso Fernandezek landutako grafikoa.

Lehenengo eta behin garbi asko geratzen da *El Correo* taldearen egunkari-
riek (*El Correo* bera eta *El Diario Vasco*) mantentzen duten nagusitasuna. Bilboko kazetak lortu du inork gutxik Estatuan lortu duena: Franco hil aurretik, ondoren eta hurrengo bi hamarkadetan lehen egunkaria izatea. Egun proiektu enpresarial sendoa da, Euskal Herrian txertatua, nahiz eta bere ildo ideologikoa abertzaletasunetik at kokatu.

Beste hainbeste esan daiteke talde berekoa den *El Diario Vasco* kazetari buruz. Grafikoari so eginez gero, berehala antzematen da egunkari honek *El Correo*-ren ibilbide paraleloa

duela. Gipuzkoako gizartean mantentzen duen lidergoa ukaezina da. Nagusitasun hau areagotu egin zen *La Voz de España* egunkariaren desagertzea gertatu ondoren.

El Correo taldeko burua den Emilio Ibarra bankariak (BBV) urte hauetan guztietan tentu handiz eutsi dio bi enpresa hauen leinari. Egun, Hego Euskal Herriko prentsak duen difusio osoaren %47 bi kazeta hauek bereganatzen dute, hau da, kaleratzen diren bi egunkaritatik bat Ibarraen *holding*-ekoa da.

El Correo eta *El Diario Vasco* egunkariak duten lasaitasun-egoera hau 1984ean hasi zen mamitzen. Ordurarte gora-behera handiak jasan zituzten (1978ko beheraldia tarteko), gehien bat *Deia*-en eta *Egin*-en agerpenaren ondorioz (1977). Euskal gizarteak bi egunkari hauei eman dien onspenaren giltzarriak hauexek izan daitezke: tokian tokiko informazioari betidanik eskaini dioten arreta eta urtez urte bereganatu duten aseptikotasunaren irudia.

Beste hainbeste esan daiteke ere *Diario de Navarra* egunkari kontserbadoreari buruz. Berau da jauna jabe bakarra lurralde honetan. Nabaroa da 1988tik hona mantentzen duen gorunzko joera etengabea, eta ez dirudi, 1994an jaio den *Diario de Noticias* egunkariak kalte handirik egin diezaiokeenik. 1975etik 1988ra bitartean iraun zuen beherunzko joera zergatik inbertitu zen aztertzerakoan, azken urteotan Julio Martínez Torres zuzendari berriak kazeta honi eman dion jiteak berebiziko garrantzia duela esan behar da.

Egin-en kasua berezia da oso, zalantzarik gabe, ez baitago Estatuan ezta Europan ere honelako eredu mantentzen duen kazetarik. Egunkari honek orain inoiz baino difusio handiagoa du (50.000tik gora). 1987/89 bitartean egunkari honek zortzi edizio lokalen sorrerari ekin zion. Prozesu honek geldiarazi zuen ordurarte nozitu zuen beherunzko joera.

Bestalde, 1992an *Egin*-ek izan zuen erroko transformazioak astindu ederra eman zien bere salmentei. Hernaniko errotatibak lortu du bere ohiko aurkaria (*Deia*) atzean gelditzea eta gainera inoiz baino *etsaiago* (boikot politiko eta eko-

nomikoa) zeukan garai batean. Portaera hori azaltzeko ondorengo faktoreak hartu behar dira kontuan: egunkari hone-tako irakurleek duten fideltasuna⁴, zuzendaritzak aurrera eramantuen promozio-kanpaina ausartak eta bertoko langileek egin dituzten sakrifizioak. Gainera, *Egin* ez da batera merkea —125 astegunetan eta 150 jaiegunetan—, Europako egunkari garestien artean baitago (ik. 8 grafikoa).

8 grafikoa

Egunkarien salneurriak Euskal Herrian, Espainian eta Europan

Egunkaria	Herria	J.P. [1]	A [2]
El Correo	Euskal Herria	95	0,784
El Diario Vasco	Euskal Herria	100	0,825
Diario de Navarra	Euskal Herria	110	0,907
Egin	Euskal Herria	125	1,03
Deia	Euskal Herria	100	0,825
El Mundo del País Vasco	Euskal Herria	110	0,907
Diario de Noticias	Euskal Herria	110	0,907
Euskaldunon Egunkaria	Euskal Herria	110	0,907
El País	Espainia	100	0,825
ABC	Espainia	110	0,927
Frankfurter All. Zeitung	Alemania	163	0,878
Il Corriere della Sera	Italia	108	0,669
Berlingske Tidende	Danimarka	188	1,119
Le Monde	Frantzia	168	0,963
The Irish Times	Irlanda	169	1,546
The Times	Erres. Batua	62	0,417
E. Batasunaren batezb.	—	125	0,790

[1] Jendearentzako prezioa astegunetan

[2] Balorea ECUetan, herri bakoitzeko Barne Produktu Gordina kontuan hartuta

• Iturria: Fundescoko urtekaria.

• Egileak landutako koadroa.

Deia-ren kasua bestelakoa da. Bilboko egunkariak ez du lortu beherunzko joera geldiaraztea. Gaur egun zenbat egunkari saltzen dituen jakitea inkognita bat da. Iparragirre argitaletxeak duela hiru urte erabaki zuen OJDko ikuskaritzarik ez pasatzea. Argi dago egunkari honek, aginte politikoaren

begikotasuna izan arren, premiazko neurriak hartu behar dituela dituen arazo larriei aurre egin nahi badie bederen.

El Mundo del País Vasco egunkariak duen ibilbide labur rean lortu du merkatu-kuota polita *El Correo*, *El País* eta *Deia* kazetei zertxobait kenduz. Haatik, irakurlegoa ez du oso fidela, bere salmentek gora-behera handiak baitituzte egun batetik bestera (lehen orrialdeko albiste nagusiaren arabera).

Euskaldunon Egunkaria-k berriz, hasierako zailtasun gogorei aurre egitea (1990-94) lortu du, euskal hiztunen unibertsoan erreferentea izanik. Jaurlaritzarekin sinatu zuen hitzarmena (1994) hurrengo urteotan nola bideratuko den argitzeke dagoen honetan, egunkari hau birmoldaketa-fasea gauzaten ari da orain.

Diario de Noticias egunkari nafarrari buruz ezin gauza gehiegirik esan ordea, urtebete eskas baitarama kioskoetan eta ditugun datu apurrak enpresak berak emandakoak direlako.

Egunkariaren errepasso hau ezin bukatu Iparraldeko egoerari aipamen laburra egin gabe. Eta murrizta izan behar gainera halabeharrez, orain arte ez baita datu fidagarririk argitaratu Iparraldean prentsak bizi duen egoerari buruz. Bestalde, dauden datuek Akitaniako errealitatea bere osotasunean aintzat hartzen dute, eta ez Iparraldea bereziki.

Aipa dezagun bakar bakarrik, *Sud-Ouest* egunkaria nagusi dela aspaldian. Egunkari honek hogeitik gora edizio lokal argitaratzen ditu eta 1.200 behargin ditu bere mende. Akitania osoan 375.000 ale saltzen ditu egunero (*El País*-ek beste ia ia). *Sud-Ouest* eta *El Correo* taldeen arteko elkarlana (Bilboko egunkariak Bordelekoaren akzioen %6 du uneon) areagotu egin da azkenaldi honetan. Sortu zenetik hona (1944), egunkari honen akzio gehienak Jacques Lemoine-n familiaren eskuetan dira (Jean-Jacques Cheval, 1993:67).

ADIERAZPEN-ASKATASUNA EZBAIAN

Pentsamendu, informazio, prentsa eta adierazpen-askatasunak, 1978ko Espainiko Konstituzioak arautu eta onartzen

dituen eskubideak izan arren, hogei urteotan ugari izan dira libertate hauek ezbaian jarri dituzten gertaerak.

Eraso hauen zerrenda 1977an sektore ultraeskuindarrekin burutu zituzten atentatuekin hasi zen. Urte berean (ekainean) ospatzekoak ziren Francoren osteko lehen hauteskundeak. Atentatuak eta erasoak etengabe katramilatu ziren, bai Euskal Herrian (*Norte Express*, *Punto y Hora*, *El Correo*-ko zuzendaria-riaren aurka,...) baita Espainian ere (*Diario de Barcelona*, *El Popus*, *Diario 16*,...). Bizkaiko eta Iruñeko zenbait liburutegia eta kiosko ere kiskalita geratu ziren ultraeskuindarrek egindako erasoen ondorioz.

1981eko otsailaren 23ko Estatu-kolpe zapuztuak piztu zuen giroaz baliatuz, Madrilgo Kongresuak oniritzia eman zion Demokraziaren Defentsarako 2/81 Lege Organikoari (LOAPA ere garai hartakoa da). Testu honen arabaera, epaileak —fiskalaren agindua betez— *terrorismoaren apologia* ustez egiten zuen edozein medioren behin-behineko itxiera edota bahiketa erabaki zezakeen. Lege honek helburu garbiak zeuzkan: *Egin* egunkaria eta *Punto y Hora* aldizkaria. Ondorengo urteetan (81/83) bi medio hauek zenbait bahiketa jasan behar izan zituzten, beti ere *terrorismoaren apologia* aitzaki izanik.

Agintari politikoek zuribide berbera erabili zuten Xabier Sanchez Erauskin kazetari gasteiztarra eta *Punto y Hora* aldizkari-ko zuzendaria kartzeleratzeko. 1983ko apirilaren 16an izan zen hura. Langraitzeko kartzelan bederatzi hilabete pasa ondoren, kalera atera zen. Erauskinen epaiketa izan baino bost egun lehenago, Xavier Vinader kazetari kataluniarra akusatuen tokian eseri zen Entzutegi Nazionalean, 24 urteko kartzela-zigorra eskatzen zion eskaera fiskalari aurre egiteko. Ebazpena jakinarazi ondoren, profesional honek erbestera jo zuen. Handik gutxira, bere burua entregatu eta kartzelara joan zen.

Trantsizio politikoaren garaian, epaileek 400 prozesu ireki zituzten Estatu osoan beste hainbeste kazetariren kontra⁵. Euskal Herrian *Egin* egunkari-ko zuzendari ezberdinek ongi asko ezagutu dute epaitegietako giroa, ehundaka aldiz joan behar izan baitute 1977tik gaurdaino. Kazeta honetako beste

erreportari batek, Pepe Rei Rodríguez-ek, Carabanchelgo kartzela hiru hilabetez ezagutzeko aukera izan zuen 1994an, *ETAr* laguntzeaz akusaturik. Une honetan baldintzapeko askatasunean dago.

Kasu hauen eta beste hainbaten inguruan —irradi-emisoren lizentzia-banaketa, publizitate instituzionalaren banaketa, *Euskaldunon Egunkaria*-ren egoera, medio publikoen erabilpen alderdikoia...— gertatu diren irregulartasunak salatzeke 1993an 50 kazetari eta Unibertsitateko irakaslek *Adierazpen Askatasunerako Plataforma* osatu zuten (ik. *Jakin-81*, martxo-apirila 1994).

Bestalde, azken hilabeteotan kazetarien eta ezker abertzalearen arteko tentsioa puzten joan da etengabe. Enfrentamendu honek ez du —epe laburrean behintzat— konponbide jakinik.

GIBELSOLASA

Honako hauek dituzue lantxo honen ondorioak:

- *Gaur egun Hego Euskal Herriko parametro informatiboak Frantziako eta Belgikako herriekin parekatu daitezke. Hedapen-indizeari eta irakurle-kopuruari begira Estatuko lehen nazionalitatea izan arren, gure baloreak nahikoa urrun daude oraindik Europako batezbestekoetatik.*

- *Gaur egun Euskal Herrian dagoen sistema informatiboak ez du zerikusirik 1975ean zegoenarekin. Duela hogeitun urte diktadurak beremende bazituen mezubide guztiak, uneon dugun egoera honetan, sistema informatiboaren mugak merkatuaren legeak ezartzen ditu. Adierazpen askatasunari begira, aurre-rapausoak gertatu direla ukatu ezin daitekeen bezala, ezin da oharkabe pasa ere bi euskal kazetarik —Javier Sanchez Erauskin-ek(1983) eta Pepe Rei-k (1994)— kartzela-zigorrak jaso dituztela bitarte honetan, beren lana profesionaltasunez betetzeagatik.*

• *Euskal prentsan egon diren aldakuntzak aldagai soziologiko eta kazetaritza-irizpideetan oinarritu dira, eta ez hainbeste politikoetan.* Horren adierazle garbia dira 75-85 eta 85-95 hamarkadetan sumatzen diren aldaketak. Berauetan, garbi asko gelditzen da gora-behera politikoek lehenengo hamarkadan lortu ez zutena —prentsa-ren kontsumoa igotzea, hain zuzen—, bai lortu dutela aldagai soziologikoek (erosteko ahalmenaren hobekuntza, emakumearen sarrera lan merkatuara...) eta periodistikoek (gero eta egunkari hobeagoak egiten dira) bigarren hamarkada honetan.

• *Nazio-ikuspuntutik, gure sistema informatiboa ahula eta gorpuztu gabea dugu, naziotasunaren aldarrikapena egiten duten kazetak —arazo politikoak, ekonomikoak ala biak batera direla medio— egoera larrian baitaude. Gure artean nagusi dira euren lurraldetzat Espainia hartzen duten egunkariak.*

• *XXI. mendeari begira, etor litezkeen aldaketak hiru aldagai hauetan oinarrituko dira: teknologia, merkatua eta espezializazioa.* Informazioaren autopista erraldoien atarian gauden honetan, ondorengo urteotarako iragartzen zaigun sistema informatiboa balore kontserbadoretan eta post-modernistetan oinarrituko da ziurraski. Testuinguru horretan, naziotasunaren aldarrikapena egiten duten euskal medioek erronka gaitzari aurre egin beharko diote datozen urteotan. Gauza bera esan liteke gizarte-eredua errotik aldaeraztea proposatzen duten medioei eta sektoreei buruz, beraien mezuak ez baitira erakitzen ari den *eredu sozial eta informatibo berri* honen gustukoak izango.

Aipamen bibliografikoak

- ASKOREN ARTEAN, «Adierazpen Askatasunerako Plataforma», in *Jakin*, 81. zenbakia, martxo-apirila, 1994. Donostia.
- ASKOREN ARTEAN, *Los medios de comunicación en el País Vasco*, César Coca eta Florencio Martínez irakasleen gidaritzapean osaturiko liburukia, EHuko Argitalpen Zerbitzua, 1993, Leioa.
- CAMINOS, José, *Transformación de la prensa en Guipúzcoa. La transición política*, doktorego tesia, EHuko Argitalpen Zerbitzua, 1993, Leioa.
- CIES, *Estudios de audiencia de medios de la Comunidad Autónoma Vasca y Navarra (1984-1994)*, 1995.
- CHEVAL, Jean-Jacques, «Los medios de comunicación social en Aquitania», in *Imágenes recíprocas en los medios de comunicación social (Francia-España / Aquitania-Euskadi)*, Josu Bilbao eta Jean-Michel Desvois irakasleen zuzendaritzapean osatutako liburua, EHuko Argitalpen Zerbitzua, 1993, Leioa.
- DIAZ NOSTY, Bernardo, «Los medios en el sistema rector», in *Comunicación social 1994/Tendencias*, Fundesco, 1994, Madril.
- MATTELART, Armand, «La comunicación es demasiado importante para dejarla a la lógica del mercado», in *Fundesco*, 146. zenbakia, 5. orr.
- ZALLO, Ramón, *Estructuras Industriales, gasto público y política cultural en el País Vasco* ikerlana, EHU-UPV, 1994, Leioa.

Oharrak

1. Datu gehiago nahi izanez gero, Espainiako Kultura Ministerioak 1985ean Kultura ekipamendu, praktika eta kontsumoei buruz egin zuen inkestara jo behar da. Dena dela, gaiari buruzk berri zabala, Ramon Zallo EHuko katedradunak 1994ean burutu zuen ikerlanean aurki daiteke (*Estructuras industriales, gasto público y política cultural en el País Vasco*, 376-383 orr.).
2. Hedapen-indizea, mila pertsonako saltzen den egunkari-kopuruari esaten zaio. Egunkariaren kasuan, hedapena edo difusioa kazeta horrek egunero saltzen dituen ale-kopurua da. Tirada beste zerbait da: argitalpen batek (egunkariak kasu honetan) kaleratzen dituen ale-kopurua, hots, errotatibatik ateratzen diren kazetak. Audentzia, berriz, argitalpen horrek dituen irakurle-kopuruari esaten zaio. Hiru kontzeptu hauek —hedapena, tirada eta audentzia— behar bezala bereiztea komeni da.
3. Estimulu horiek salmentetan zenbaterainoko islada duten jabetzeko, *Egin* egunkariak azken urteotan izan duen promozio-politika aztertu behar da. 1993an, adibidez, kazeta honen kontrako boikot politikoa eta ekonomikoa gori-gorian zegoelarik, berau izan zen Hego Euskal Herrian salmentetan gehien igo zuen egunkaria (%10,9). Estatu osoan, hazkundearen *ranking*ean, urte horretan, hamargarren tokian azaldu zen, *ABC* eta *El Mundo Deportivo* bezalako kazeten aurretik.
4. Leialtasun hori gero eta handiagoa da. 1977-87 bitartean HBko botoak gora joan ziren arren, *Egin*-en salmentek behera egin zuten. 1988tik hona HBko botoak behera doaz, baina *Egin*-ek gero eta kazeta gehiago saltzen ditu.
5. Madrilgo Kazetarien Batasunak eta Adierazpen Askatasunaren Aldeko Batzordeak emandako datuak dira (ik. 1983ko ekainaren 6ko prentsa).